

Zdravko Zima

PUTNICA U SVJETSKOJ NOĆI

(Sibila Petlevski: »Noćni trening«, Fraktura, Zagreb, str. 197)

Načelne rasprave o suvremenom romanu, makar u slučaju hrvatske književnosti, u prvi plan ističu mimetička načela realizma. Što to zapravo znači? Samo to da se nismo makli od instrumentalizacije, proistekle iz uvjerenja da je roman toliko vrijedan ili bezvrijedan koliko se u njemu zrcali površinska zbilja.

Ako su poslije Drugog svjetskoga rata najbolju prođu imali pisci koji su žrtvovati imaginaciju u ime kolektivne svijesti, a umjesto junaka od krvi i mesa u glavne likove pretvarali kombajne ili traktore, danas su na cijeni oni koji beletriziraju Domovinski rat i u post-tranzicijskom kaosu nalaze štof za svoje romansijerske krojeve. Pravila postoje zato da ih se slijedi ili negira. Za ovo drugo potrebna je hrabrost, a ako joj se doda talent, onda raste mogućnost da stara pravila budu zamijenjena novim i dalekosežnijim.

Kakvom se u tom okružju čini književnost Sibile Petlevski? Premda je doktorirala s temom iz područja teatrologije, ta zagrebačka spisateljica podjednako se uspješno iskušava u poeziji i prozi. Dosad je objavila šest knjiga stihova, a poslije »Francuska suite« (1996) i »Koreografije patnje« (2002), »Fraktura« iz Zaprešića tiskala je njen treći roman »Noćni trening«.

Brucknerove orgulje

Sibila Petlevski pripada onom soju autor(ic)a uz koje se vezuju svi mogući komplimenti, kao što su stilska izbrušenost, rafinman, vrhunska pismenost, iako na kraju svih tih pohvala nerijetko vrebata prigovor sveden na višak takozvanog intelektualiziranja. Kao da pisanje ne proizlazi iz intelekta, uma i predispozicija i kao da je izjednačivo s fizičkom ili nekom drugom mehaničkom radnjom, neovisno o bilo kakvim kreativnim pretenzijama. Tu se vraćamo početku, onoj već istaknutoj činjenici o književnosti koja se shvaća kao eho dirigitirane zbilje ili, što je još simptomatičnije, kao derivat davno zaboravljene teorije odraza.

Gdje god bio, s kim god prijateljevao i što god poduzimao, na više ili manje

izravan način pisac svjedoči samo o sebi. Pritom, mjeriti ga treba samo talentom i sposobnošću da onom o čemu sudi dâ knjiški vjerodostojan oblik, a sasvim je sporedno je li svojim tekstom okrenut današnjem, jučerašnjem ili nekom sutrašnjem, naizgled novom i drukčijem vremenu. Ako znamo da se u uvodnom poglavlju »Noćnog treninga« spominju orgulje u Sv. Florijanu u Austriji, orgulje na kojima je svirao Anton Bruckner, bit ćemo na tragu onoga što je karakteristično za prozni duktus Sibile Petlevski.

U njenim knjigama spajaju se uvijek iznova srce i um, intuicija i erudicija, navješćujući lirske, a katkad i fantazmagorične slike, sugerirajući svojim postupkom ne samo biološku nego i kulurološku povezanost pojedinca s historijom i njegovim precima. Epizoda o Bruckneru zapravo je epizoda o Arhimedu, Düreru, Magritteu, Escheru i tolikim drugima, epizoda o krugu i uobličavanju Unuma na kojem ljudsko biće – kao zaigrano dijete ili zaigrani istraživač – radi otkako je svijeta i vijeka. I Sibila Petlevski je jedan takav igrač i istraživač, koliko god se nekome činilo da istraživač i romanopisac nemaju mnogo zajedničkog.

»Noćni trening« doima se kao Bildungsroman, a obrasci tog romana su Goetheovo »Naukovanje Wilhelma Meistera«, Hesseov »Peter Camenzind« i Joyceov »Portret umjetnika u mladosti«. Klasični Bildungsroman slijedi život glavnog junaka od djetinjstva do zrelosti, odnosno do vremena u kojem će stasati za najveće pothvate. Roman Sibile Petlevski odstupa od tih starih i davno preživjelih kanona, koncentrirajući se oko lika glavne junakinje, ujedno i pripovjedačice, koja u lutanjima svijetom trenira i testira noćnu ili čak ktoničku stranu svoga bića.

Lirsko i demonsko

Manje nego hrvatsku literarnu baštinu, čitanje »Noćnog treninga« zaziva neka bjelosvjetska imena. Ponajprije Waltera Benjamina koji je tvrdio da je melankolija pretpostavka za svako istinsko razumijevanje historije. Tu tvrdnju njemački filozof je fiksirao u Kleevoj slici »Angelus Novus«, u viziji anđela koji je lice okrenuo prošlosti, dok pred njim sveudilj raste hrpa razvalina. Glavna junakinja romana kao da je cijepljena Benjaminom ili onom vrstom intelektualnog bratstva koje historiju shvaća kao permanentnu katastrofu. »Noćni trening« po mnogo čemu otkriva svoje noćno lice; ono koje je istodobno lirsko i demonsko, spremno za najčudesnije i

najčudovišnije ili, drugim riječima, najviše i najprizemnije pothvate.

U mitologiji starih Grka, noć je Kaosova kći koja je rodila snove i smrt, tjeskobu i grizodušje, sve ono čime je roman Sibile Petlevski bremenit kao šipak košticama. U mješavini intimnih razgovora i bolnih introspekcija, pripovjedačica i protagonistkinja opisuje krug koji je vodi od sjeverozapadne Austrije do Praga, Londona i zavičajnog Zagreba, završavajući na otoku znakovita imena La Désirade, najtišem i najizoliranijem od devet otoka nekadašnje francuske kolonije Gvadalupe.

Podsjećanje na »Jacquesovu orfelinsku bolest« (misli se na Brela!), samo je nit poveznica s bolešću glavne junakinje, bolešću koja je fiziološka i fiziognomska, proistekla iz slabosti organizma, ali i onog što određuje karakter nečijeg bića. I kad je zaokupljena vlastitim strahovima i žudnjama, kad svjedoči o tijelu, svodeći ga na ambalažu, ili kad se pita o tijelima drugih, živih i mrtvih, ili nestalih u plinskim komorama Drugog svjetskoga rala, glas Sibile Petlevski, iako sordinantan, duboko je elegičan i eteričan.

Povijest vlastite bolesti i bolesti Sestre, imaginarne dvojnice, prepleće se s poviješću svjetske bolesti, evidentiranu u aluzijama na Mauthausen i druge konclogore, u kojima je smrt izjednačena s industrijom. Kao što je na jednome mjestu zaključila Julia Kristeva, junakinja romana je putnica u svjetskoj noći čiji kraj permanentno izmiče. Izmiče kao zmija, ili kao piton, koji uskrsava u zaključnom poglavlju, upućujući na ono što je tajnovito ili teško shvatljivo i otkrivajući da je junakinja romana usporediva s Uroborom, zmijom koja guta vlastiti rep, bivajući mogućom i prepoznatljivom samo u spoju vazda titrajućih suprotnosti.

Pašnjak samoće

Što sve u romanu nije dotaknula Sibila Petlevski? Od duhova do levitacije, od plinskih komora do letećih tanjura, pištolja na plazmu i izvanzemaljaca, od indigo djece do cyber stvarnosti, od suicidalnosti do homoseksualnosti i tajne Doppelgängera. Apsurdnost postojanja koju je nekoć davno u romanu »Stranac« beletrizirao Eamus, kulminirala je sada u »potrebi za apsolutnim strancem«, ekstrateritorijalcem i utjelovljenjem svjetlosti koju je svijet u tegobnom inficiranju historijom definitivno izgubio. U tako komponiranoj križaljci iluzorno je tražiti fabulu svojstvenu klasičnom romanu. Sve je priča u »Noćnom treningu«, a ponajprije je to

glavna junakinja kao kakva aksijalna točka. Njena svijest istodobno je (pri)povijest, njen egzotizam istodobno je egoizam koji u koncentričnim krugovima uzroka i posljedica svagda iznova vodi prema drugima. Iako neimenovana, ili predstavljena alternativnim imenom Spooky, protagonistkinja romana izvodi crnonoćne vježbe na »elektronskom pašnjaku samoće«, pitajući se o svom ocu i svom identitetu, izjednačavajući katkad ljubav sa slabošću, vezujući Eros sa Tanatosom i zdvajajući nad svijetom kojem više ne može pomoći ni bog otac.

Ispod krinke građanski uređene karijere, »Noćni trening« legitimira autoricu koja se grozi nad imperativima romansijerskih trendsettera i koja svoju intelektualnu involuciju nudi kao jedinu autentičnu revoluciju. Književni napor Sibile Petlevski zapravo je herojski u mjeri u kojoj je podređen i određen onom vrstom krajnjeg zahtjeva koju je Sloterdijk odredio sintagmom »početnici nemogućeg«. U najderivatnijem izdanju taj zahtjev podrazumijeva poeziju i levitiranje koje je na krajnjem rubu samoga sebe.

Zato nije slučajno da je roman »Noćni trening« u znatnoj mjeri posvećen alkemiji, mirakuloznoj pretvorbi običnih metala u zlato, alkemiji kao vječitom izazovu koji snagu smrti obrće u životodajni plamen. Zato nije čudno da se obraća snu koji čovjeka naoružava »strašnom slobodom« (Emerson), pomažući mu da detektira na vanjskoj razini ono što se događa u njegovoj najskrivenijoj dubini. Zato je razumljivo da je autorici, nasuprot svih mistifikacija o velikim temama, dovoljna izvjesnost života i izvjesnost smrti, u svojoj egzemplarnosti nesvodljivim na burzovne brokere koji ih tako rado ogrću u ideologijske pelerine.

Priča o dvojniku

Zato se ne treba skanjivati nad tvrdnjom glavne junakinje i naratorice da se kao strankinja osjećala u desetak inozemnih gradova, ali da se isto tako osjeća u gradu u kojem je rođena. Zato je gotovo predvidljivo da se njeno tijelo poistovjećuje s bolešću, a razum s ludilom koje nije isto što i slaboumnost, nego je znak uzdignuća iznad idiotske prosječnosti.

Kruna romana Sibile Petlevski svakako je priča o dvojniku ili dvojnici, presumirana u pismima Sestri, a onda poantirana u poglavlju »Prah i pepeo«. Locirano u rano 17. stoljeće, protagonisti tog poglavlja su filozof i alkemičar

Alexander Sethon i nizozemski mornar Jakob Haussen. Poslije jedne pomorske havarije slavni alkemičar je spasio mornara, nalazeći u njemu svog nevjerojatnog dvojnika. Za Židove je susret s dvojnikom značio susret s Bogom, dok je za Škotlanđanine (kojima je pripadao i Sethon) značio susret sa smrću. Misiju Alexandera Sethona preuzeo je plemić Michael Sendivoj, kradljivac njegovih spisa, a legenda o Doppelgängeru simbolički je protegnuta do naših dana, u imenu Michela, bliskog rođaka glavne junakinje.

Poslije Papinija, Maupassanta, Borgesa, Dubravka Horvatića i tolikih drugih, ideju dvojnika beletrizirala je Sibila Petlevski. Učinila je to mješavinom inspiracije i erudicije, priklanjajući se misticizmu i tragajući za srećom na način kakvog novog Maeterlincka. Ona možda nije majstor linearnog i konvencionalno mišljenog fabuliranja, kako bi to htjeli sljedbenici javno promoviranog i dizajniranog (ne)ukusa. Ali u »rendgenskom snimanju užasa«*.* kako bi rekla Julia Kristeva, u rafinmanu i sposobnosti aktualiziranja najtežih i naizahjtjevnijih pitanja, ovi potonji nisu joj ni do koljena.

Novi list, 11. ožujka 2007.